

**DILEME IN PERSPEKTIVE SLOVENSKEGA
ŠPORTA DOMA IN V ZDRUŽENI EVROPI**

»Svoboda misli ni nič brez svobode govora.
Svoboda govora ni nič brez svobode združevanja.
Brez svobode ni bodočnosti.«

B. M. Zupančič (1989). Svoboda združevanja.

Povzetek. V petnajstih letih samostojne Slovenije so se razmere v športu bistveno spremenile. Socialističnega modela športa, ki je slonel na samoupravnih interesnih skupnostih in financiranju iz deleža bruto osebnih dohodkov vseh zaposlenih, ni več. Osrednje nacionalne panožne športne zveze so se razdružile z jugoslovanskimi, ki so bile nosilke celotne mednarodne športne politike. V letih od 1991–93 je bila največja pozornost posvečena vključevanju panožnih zvez, ki so postale mednarodno priznani športni subjekti, v mednarodne športne federacije ter ustanavljanju in delu samostojnega nacionalnega olimpijskega komiteja. Bistveno se je spremenil odnos med državnimi (vladnimi) športnimi organi in nevladnimi športnimi organizacijami; radikalno so se spremenili ekonomski in mednarodni odnosi. Za prihodnji razvoj vrhunske športne ustvarjalnosti v Sloveniji sta potrebna močnejša prepoznavnost (identiteta) slovenskih športnikov v mednarodni areni in poglobljeno raziskovalno ter strokovno delo z mladimi doma.

Ključni pojmi: država in šport, zakonodaja, ekonomika in organiziranost športa, športno pravo, sociologija športa, športna društva.

Uvod

V prispevku bomo analizirali predvsem tisti del športa oz. športne dejavnosti in športnih dejavnikov, ki jih uvrščamo v širšo sfero »civilne družbe.« Gre torej predvsem za športna društva, njihova združenja in zveze, ki so bile ustanovljene na podlagi Zakona o društvih (Ur. l. RS, št. 60/95). Nedvomno so prav to izvajalci, katerih primarna dejavnost je športna (Šugman 1998a: 38-39). Res je, da se s športno dejavnostjo ukvarjajo tudi številni drugi, kot npr. šole, policija, vojska, turistične organizacije, zdravilišča ipd., vendar njihova primarna dejavnost ni športna, ampak so to vzgoja in izobraževanje, zatiranje kriminala (lovljenje lopovov oz. vse področje noztranjih zadev), obramba domovine, ponudba turističnih oz. zdraviliških storitev itd.

* Dr. Rajko Šugman, redni profesor Fakultete za šport, Univerza v Ljubljani, v pokoju.

Slovenija je glede društvene organiziranosti ena najbolj razvitih evropskih držav. Po podatkih Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve je bilo 11. 3. 2005 registriranih 19.418 različnih društev (kulturnih, dramskih, pevskih, turističnih, kinoloških, plesnih, filatelističnih, lovskih, ribiških, planinskih, počitniških, športnih itd); od tega je 6.856 športnih (AJPES, 2005). Špic informator (Špic, 4/2004: 9) navaja, da je v Sloveniji aktivnih društev in njihovih zvez 5.335 (za to število dejavnikov so namreč institucije tudi analizirale zaključne račune za leto 2003). Ne gre pozabiti, da je v športnih društvih vključenih od 300.000–350.000 prebivalcev Slovenije in da se s športom organizirano v društvih in zunaj njih ukvarja več kot 700.000 odraslih prebivalcev Slovenije (Petrović et al. 2001: 12-13).

Razvojno gledano gre za pomembno kulturno športno dediščino z začetki pred prvo svetovno vojno in dejavnost, ki ni primerljiva z nobeno drugo na področju društvene organiziranosti. Velika večina športno aktivnih se s športom ukvarja ljubiteljsko zaradi zdravja, razvedrila, druženja, užitka. Ta izsek športa je danes nedvomno pomemben dejavnik kakovosti življenja Slovencev, vendar ni v ospredju medijskega zanimanja in interesa gledalcev. Ob vseh navedenih podatkih pa vendarle ne gre prezreti dejstva, da je športna vzgoja sestavni del šolskega sistema in da je šport navzoč na mnogih že prej omenjenih področjih. Zaključimo lahko, da postaja šport kot celota tudi pomembna gospodarska (proizvodna in storitvena) panoga, še zlasti v povezavi s turizmom, zdravstvom in športno industrijo. Za popularnost in medijsko odmevnost pa je zanimivih le 8–10 odstotkov športno aktivnih, ki udeležujejo šport predvsem zaradi rezultata in od tega je le manj kot en odstotek takih športnikov, ki jih uvrščamo med vrhunske športne ustvarjalce. Po kategorizaciji športnikov OKS je bilo v Sloveniji marca 2005 le 45 športnikov svetovnega razreda in 474 športnikov mednarodnega razreda (OKS 2005); vsega skupaj torej nekaj več kot 500 športnikov¹.

V tem prispevku obravnavamo problematiko, ki je povezana z že omenjenimi največ desetimi odstotki športnikov (oz. še manj), ki jih v prvi vrsti zanima rezultat, vendar za njih niso zanemarljivi tudi drugi vidiki športne aktivnosti. Vrhunska športna ustvarjalnost, ki je primerljiva tudi v svetovnem merilu, je praviloma profesionalna. To pomeni, da se športniki ukvarjajo s športom profesionalno: za to so plačani oz. nagrajeni in največkrat pogodbeno vezani na društva. Vendar si objektivno številni naši športniki, ki menijo, da je njihova dejavnost vrhunska, tega naziva ne zaslužijo. Zlasti velja to za kolektivne športne panoge, kjer je profesionalizma največ, vendar je raven športne »ustvarjalnosti« pri nas na dokaj nizki stopnji in po večini njihovi dosežki niso primerljivi v svetovnem merilu, kar je pogoj za vrhunstvo. Seveda pa so znotraj ekip posamezniki, ki si tak naziv še kako zaslužijo. Gledano v celoti pomeni, da profesionalni status športnika ni nujno v korelaciji z vrhunsko ustvarjalnostjo, ampak je predvsem odvisen od popularnosti oz. gledanosti.

¹ Športniki svetovnega razreda je naziv, ki ga športnik dobi za osvojen medaljo na poletnih ali zimskih olimpijskih igrah, na svetovnih in evropskih prvenstvih, za končno uvrstitev v svetovnem pokalu, za dosežen svetovni ali evropski rekord v disciplinah rednega programa olimpijskih iger ali drugi dosežek, če je to v merilih za posamezno športno panogo ali disciplino posebej opredeljeno. Po tem splošnem merilu je imela v marcu 2005 Slovenija 45 športnikov in sicer: 1 atleta, 2 gimnastičarja, 3 jadralce na vodi, 4 judoiste, 2 kajakaša na divjih vodah, 1 kolesarja, 3 plavalce, 16 rokometasov, 1 alpskega smučarja, 1 deskarja na vodi, 4 smučarske skakalce, 1 strelca in 6 veslačev

Omenjeno problematiko našega (zlasti vrhunskega) športa doma in v združeni Evropi bomo prikazali preko štirih segmentov: (1) državo in organizirano športno sfero, (2), zakonodajno področje (3) denar oz. ekonomiko športa in (4) organiziranost društvene športne sfere same. Prav na teh štirih segmentih je bilo namreč največ sprememb po osamosvojitvi Slovenije in s tem dilem. Obenem pa je prav prek teh štirih segmentov mogoče nakazati nekatere perspektive slovenskega športa v prihodnje. Ne bomo se ozirali nazaj, ampak se bomo omejili izključno na nekatera teoretična izhodišča in raziskovalne informacije ter stanje v slovenskem športu danes. Pri tem kaže izhajati iz dejstva, da je Slovenija članica EU in da tako deli slovenski šport »usodo« združene Evrope na številnih njenih področjih.

Država in organizirana športna sfera

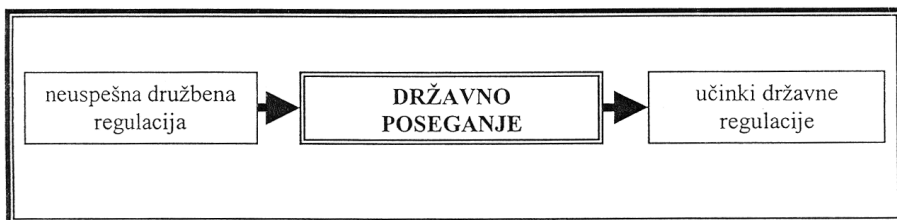
Z osamosvojitvijo Slovenije se je v športu »prebudila« tudi država; bolje rečeno državne ali kot pravimo vladne športne strukture. Če je bil pred tem šport tako rekoč v celoti prepuščen društveni sferi, pa je država po osamosvojitvi močno posegla v šport. To je bil na neki način tudi vpliv Komiteja za razvoj športa Sveta Evrope, ki si je ves čas obstoja prizadeval za močnejši vpliv vlad na to področje. Včasih je bilo to upravičeno, največkrat pa ne. Kajti velika nevarnost je obstajala (in ta je latentno navzoča še zdaj), da bo vsaj en del evropskega športa, posebej pa še naš, zapadel v model bivšega realsocialističnega sistema vzhodnoevropskih držav, kjer je dominantno mesto v politiki športa imela država oz. ideologija enopartijskega sistema (Šugman in Žvan 1995: 256-264). Celovit »prevzem« športa s strani vladnih organov bi lahko pri nas dokaj hitro zapadel pod vladajoče politične stranke oz. strank na oblasti. Nič ne bi moglo biti slabšega, kot da bi si pri nas začele politične stranke »prilaščati« športne organizacije in tako restavrirati že znani slovenski »športno-telovadni model« med obema vojnama: Sokoli-Orli (Šugman 1997: 92-97). Šport mora biti nestranski, to pa seveda ne pomeni, da vladni organi ne bi smeli imeti pri športu nobene vloge. Vprašanje je samo, kdaj, koliko in na kakšen način naj država poseže na to »svobodno« področje človekove dejavnosti in s kakšnimi sredstvi. Politoloških teorij poseganja država na področje civilne sfere (tudi športa) je veliko in v zadnjih deset letih je prav ta dilema predmet ponovnega zanimanja politologov tako v svetu (Dahl 1984; Cerny 1990; Parsons 1999 itd) kot doma (Fink Hafner 1998; Kotar 2002; Rizman 2000; Lukšič 2003, itd).

Odločujoči trenutek poseganja države v »svobodno« sfero prostovoljne društvene organiziranosti (ne pa na področje npr. šolstva, ki je razumljivo v domeni države) je, ko država ugotovi, da sama društvena regulacija (interna društvena »zakonodaja«, ki je izredno bogata) ni sposobna odpraviti škodljivih posledic delovanja (npr. jemanja nedovoljenih poživil - dopinga) ali ko državni športni organi skupaj z društvenimi presodijo, da bi lahko z državnim poseganjem bistveno pomagali hitrejšemu razvoju športa nasploh (denarni vložki, kadrovska problematika, raziskovalno delo, založništvo, gradnja športne infrastrukture itd.). »Državno poseganje je smiselno in potrebno na vseh tistih družbenih področjih, na katerih civilnodružbeni »igralci« s svojimi pravili ne uspejo regulirati lastnega delovanja oz. problemskih vidikov.« (Kustec Lipicer 2004: 5). V marsikaterih državah (Nemčija, Švedska, Finska

ipd.) pa še posebej velja načelo subsidiarnosti (ki ne izključuje prej omenjenega posega države) med državo in »civilno družbo.« To načelo je treba razumeti tako, da zaradi pomembnosti športa za človeka in državo slednja vstopa v »igro« z lastnimi gmotnimi viri tedaj, ko civilna družba sama ne more več zagotoviti optimalnega delovanja »športnega sistema.« To ne pomeni, da je pomoč države v tem primeru le simbolična; nasprotno, sorazmerna je razvitosti športa in pomenu, ki ga država pripisuje njegovi vlogi v družbi.

To poseganje države je mogoče prikazati tudi s skico 1 (povzeta po Kustec Lipicer, 2004).

Slika 1: Vzročno-posledični model državnega poseganja

Pomembna vprašanja torej so, kako in na kakšen način naj država s svojim posegom odpravlja nezmožnosti društvene sfere ali njene nepravilnosti oz. kako naj sočasno analizira učinke svojih posegov, ki jih je sprožila s takšnimi ali drugačnimi sredstvi (največ zakonskimi).

Analize v Sloveniji so pokazale (Šugman 1999a, 9-21), da je upravni organ, odgovoren za šport pri nas, od osamosvojitve naprej brez globljih analiz pričel sprejemati odločitve in pri tem (z denarjem in kasneje tudi z zakonom) posegel na to področje, ne da bi kritično ocenil takratno stanje in odnose v športu. Motivi za tak poseg, o tem ne more biti dvoma, so bili politični, saj gre vedno za prevzem (v našem primeru) športa kot pomembnega člana civilne družbe, kjer sta množičnost in moč športa v medijih in med državljani odločujoča. Biti navzoč v športu pomeni vplivati na zavest in vzpodbujanje največkrat ožjih strankarskih interesov pri uveljavljanju strankarske politične moči.

Posebej indikativno je vprašanje, kateri vladni organ (resor) je v določeni državi odgovoren za šport in kateri osrednji nevladni športni organ je v središču športnega dogajanja v določeni državi. To ni tako nepomembno vprašanje kot se zdi na prvi pogled. Model športa, v katerem prevladujejo v najbolj izpostavljenem delu športa, v t. i. vrhunskem športu, profesionalizem in tržni odnosi, je postavil dosedanja organiziranost na glavo. Znano je dejstvo, da je v vseh državah bivšega real-socializma bilo odgovorno za šport vedno ministrstvo za vzgojo in izobraževanje (Šugman 1998a: 118-141), saj je bilo šport najbolje vezati na izobraževanje, ker je bil šport v celovitem sistemu šolstva že tako zelo prisoten in je šolstvo tako in tako »pripadalo« državi. V podrejenem položaju do vladnih športnih organov so bili na vzhodu vedno tudi nacionalni olimpijski komiteji, medtem ko osrednje športne (kon)federacije prav za prav niso imele nobene pomembnejše vloge (še največjo v

bivši ČSSR). V zahodnoevropskih državah pa je bila odgovornost vladnih športnih organov od vsega začetka drugačna.

Kako je to danes na državnih ravneh? Poglejmo najprej države, ki nas obkrožajo. Odgovoren vladni organ v Italiji je Ministrstvo za turizem in prireditve, v Avstriji Državni sekretariat za šport pri vladi (pred tem pa Ministrstvo za zdravstvo in socialno skrbstvo), na Madžarskem je zdaj odgovorni vladni organ za šport Ministrstvo za otroke, mladino in šport in na Hrvaškem ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Še bolj zanimiv, v primerjavi z našimi sosedi, je pregled odgovornih vladnih organov za šport v nekaterih drugih evropskih državah. Na Švedskem je zdaj za šport odgovorno Ministrstvo za pravosodje (prej: Ministrstvo za gospodarstvo), v Grčiji imajo Ministrstvo za kulturo in v Nemčiji Ministrstvo za notranje zadeve (Šugman 1998a: 118-141).

Tako se v zvezi z državnim posegom v organizirano sfero postavljata dve dilemi, na kateri bosta morali država in tudi organizirana društvena sfera odgovoriti v najkrajšem času. (1) Kako v prihodnje zmanjšati vpliv vladnega organa za šport in vseh agencij, svetov, javnih zavodov in drugih institucij, ki sta jih vlada ali vladni organ za šport ustanovila, in kako doseči večjo demokratizacijo ter uveljavitev društvenih (članskih) interesov v svobodni in lastni organiziranosti in (2) ali ima še smisel, glede na stanje v zahodni Evropi in razvoj športa nasploh, da je vladni organ odgovoren za šport pri nas še vedno (in v vseh vzhodnoevropskih državah, kot ostane realsocialističnega modela športa) pri šolstvu.

Ali resnično še ni dozorelo spoznanje, da je danes dobršen del športa pomembna storitvena dejavnost in s tem pomembna gospodarska panoga, ki bi lahko s priključitvijo k ministrstvu za gospodarstvo dobila nov zagon. Drugačni rešitvi na obeh opisanih segmentih, kot jih poznamo pri nas danes, bi bili skladnejši s prizadevanjem Evrope in verjetno mnogo ustrežnejši za slovenski šport.

Zakonodajno področje

»...mnoge vlade na svetu si že poskušajo s svojo jurisdikcijo šport »podrediti« interesom vladajočih političnih struktur (strank), ker so ugotovile, da se je v zadnjih tridesetih letih spremenil v pomembno politično moč in gospodarsko vejo, v kateri se obračajo milijarde dolarjev« (Šugman 2002: 93). To samo potrjuje naše razmišljanje ob analizi prve naše dileme »Država in organizirana športna sfera.« Šport je postal premočno »politično« sredstvo in pomemben za nadvlado v strankarskem življenju. Tudi pri nas! Zato, kot pravi prvi človek športnega prava pri nas (Ilešič, 1994: 3) »... ne gre pozabiti na znaten pomen odnosov v športu samem in za družbo sploh in pa na dejstvo, da šport predstavlja svoj specifični normativni sistem.«

Pohvalno je, da je v Ustavni pogodbi EU šport *ostal* del nacionalne identitete in integritete, ki ga morajo države EU same urejati. Posebnega in celovitega evropskega športnega prava ni, čeprav športa kot dejavnosti ni mogoče izvzeti iz načel vladavine prava (Kocijančič-Parrish 2004: 1605). Kljub temu pa mnoge evropske institucije sprejemajo za šport pomembne pravne akte, ki postajajo po ratifikaciji v Državnem zboru pri nas sestavni del našega pravnega reda. Kot primere navajamo Evropsko listino o športu (SE 1994), Kodeks etike v športu (SE 1994), Manifest o

športu mladih (SE 1995), Deklaracijo o športu (Amsterdamska konferenca 1997), Konvencijo o anti-dopingu (SE, 2004) ipd.

Razumljivo je, da naša država za šport sprejema zakone in podzakonske akte, saj je to po Ustavi RS v pristojnosti države oz. državnega zbora. Od osamosvojitve ali bolje rečeno, od 1995 leta dalje, smo za šport sprejeli več zakonov (pomembna sta zlasti dva: Zakon o športu, 1998 in Zakon o društvih, 1995) in celo kopico podzakonskih aktov. Število državnih predpisov za šport je v primerjavi z obdobjem pred letom 1991 neprimerljivo (Šugman et al. 2002: 97-107), saj smo do tega leta poznali le en sam zakon, pa še ta je urejal samo financiranje (Zakon o TKS, 1973). Če ob tem upoštevamo še vrsto drugih zakonov, ki posredno urejajo in vežejo šport (npr. Zakon o javnih shodih in javnih prireditvah, 1990; Zakon o igrah na srečo, 1995; Zakon o lastninskem preoblikovanju loterije Slovenije, 1996; Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji, 2000 ipd) potem lahko ugotovimo, da je država z zakonodajo močno posegla v športno dejavnost v primerjavi s prejšnjim sistemom.

Poudariti je treba, da športni dejavniki sami po sebi niso »proti posegu države« v to področje, vendar se ob tem postavljajo vsaj tri dileme. (1) Opraviti bi kazalo revizijo zakona o športu, saj v takem obsegu zakonsko športno materijo ne pozna nobena druga evropska država. Zelo jasno bi kazalo v zakonodaji razmejiti društva in najrazličnejše druge oblike »izvajalcev športa,« ki jih pozna zakon o delniških družbah; (2) krepiti bi morali predvsem interno zakonodajo društvene sfere, ki je izjemno bogata in obvezujoča za vse, od društva do mednarodne ravni organiziranosti, in prepustiti (tudi arbitražam) lastni organiziranosti znotraj njih samih in (3) se dogovoriti, do kam naj seže državna regulativa in od kje dalje »društvena« ali obratno. Ni nepomembno opozoriti na nevarnost, ki preti: slovenski šport (in tako seveda šport v vseh državah EU) ne potrebuje nobenega enotnega športnega zakona, ki bi poskušal celovito urejati šport v EU in s tem odvzeti športno nacionalno integriteto in indentiteto posameznim državam.

Denar oz. ekonomika v športu

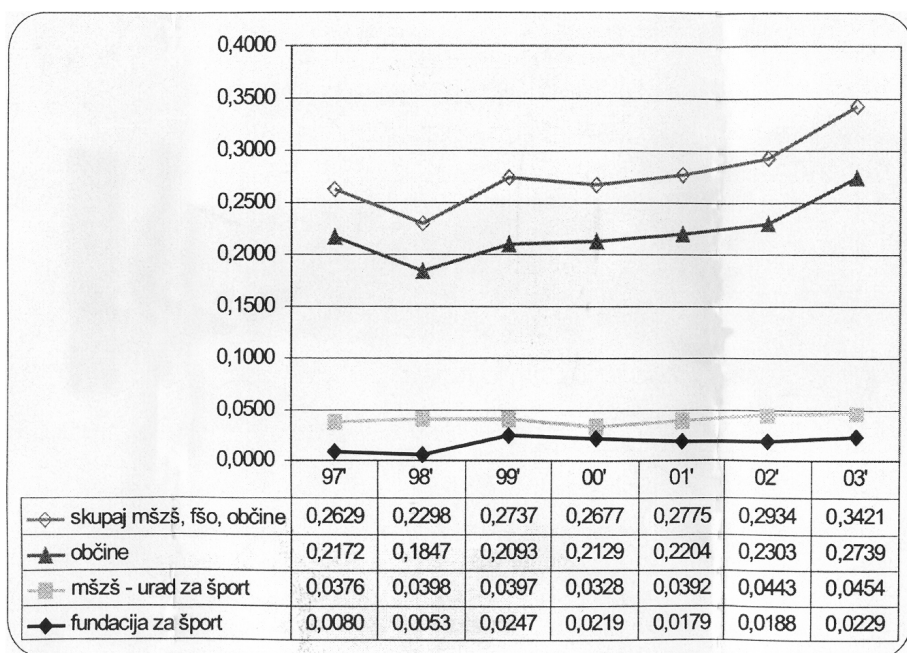
Financiranje športa pri nas se je po letu 1991 bistveno spremenilo (Bednarik et al. 2000: 8-14). Zdaj financiramo šport iz različnih »državnih« virov, med katerimi so pomembni: (1) državna proračunska sredstva, (2) sredstva Fundacije za financiranje športnih organizacij Slovenije in (3) sredstva lokalnih skupnosti. Poleg njih so za številne športne dejavnike pomembna še sredstva, pridobljena od (4) sponzorjev, (5) donatorjev, (6) gospodinjstev (lastno vloženi denar posameznikov oz. družin), (7) vstopnin, (8) članarin ter (8) druga ustvarjena lastna sredstva. Bistveni vprašanji sta, kakšna sta deleža v bruto družbenem proizvodu (BDP) »državnih« in vseh sredstev za šport v primerjavi z drugimi državami, oz. ali lahko v prihodnje do sedanje deleže bistveno povečamo.

Poglejmo najprej deleže »državnih« sredstev za šport v BDP od 1997 do 2003.

Iz grafa 1 je razvidno, da deleži proračunskih sredstev in sredstva športne fundacije, prikazani v odstotkih BDP, v zadnjih letih kažejo minimalni trend naraščanja. Najbolj naraščajo sredstva za šport v lokalnih skupnostih in prav zaradi teh sredstev je trend vseh sredstev glede na BDP pri nas nekoliko v porastu. Ali lahko

pričakujemo bistveno povečanje denarja iz vseh treh virov v prihodnjih letih? Prej ne kot da! Slovenski šport bo morda lahko pridobil več sredstev le še na lokalni ravni. Iz vseh drugih virov pa se bodo morali športni dejavniki bolj angažirati (država) za nova sredstva iz strukturnih skladov EU, s »prijaznejšo« davčno zakonodajo za športnike in sponzorje doma, s pridobivanjem sponzorjev v tujini (doma je skoraj dosežen maksimum), s preureditvijo tekmovalnih sistemov in s tem zmanjšanjem stroškov za potovanja, z zmanjševanjem birokracije in administrativnih postopkov ter iz participacije tistih dejavnosti, kjer je lahko športna dejavnost zanje pomembna storitev. Tu mislimo predvsem na zdravstvo in turizem.

Graf 1: Rast javnih izdatkov za šport generirajo predvsem izdatki lokalnih skupnosti

Tudi tu kaže omeniti načelo subsidiarnosti med državo in organizirano športno sfero v gnotnem smislu, ki se najbolj dosledno in konceptualno izvaja v Nemčiji in na Švedskem, kjer ima šport, kot izsek civilne družbe, ravno zaradi subsidiarnosti, izjemno veliko avtonomijo in nobenih »zakonov o športu.« Z javnimi financami se ne subvencionira gospodarskih družb in zato tudi ne profesionalnih športnih klubov. Zahodne države z javnimi financami (državna raven in lokalne skupnosti) vzpodbujajo razmah vseh oblik športa (praviloma po prioriternih merilih), posebej vse oblike množične in selektivne aktivnosti mladih. Subvencioniranje gospodarskih družb in profesionalnih klubov iz javnih financ (sem štejemo tudi Fundacijo za financiranje športnih organizacij Slovenije) kot je to pri nas, je socialistični (in pri nas postsocialistični) izum, ki je že zdavnaj preživel.

Nekateri podatki raziskav kažejo, da se Slovenija po deležu vseh sredstev za šport v BDP lahko primerja z večino razvitih evropskih držav. Po mednarodni raziskavi (Andreff 1994: 23-35) je slovenski šport v letu 1994 participiral 2,33 % BDP iz vseh virov, kar je bilo največ med vsemi državami takratne EU in nekaterimi državami izven nje; ta podatek je lahko vprašljiv (povprečje sredstev iz vseh takratnih državah EU je bilo samo 1,1 % BDP). Najnovejša raziskava, ki jo je opravil pristojni inštitut na Madžarskem (Kristaly 2004: 15-31) pa je pokazala, da je v letu 2003 namenila Finska za šport 0,9 % BDP, Francija 1,7 %, Nemčija 1,5 %, Češka le 0,062 % in Madžarska 0,071 % BDP. Podatki kažejo, da se države vzhodne in zahodne Evrope po vlaganjih v šport močno razlikujejo, kar je seveda odvisno od ustvarjenega BDP v posameznih državah, ki se med državami (tudi članicami EU) bistveno razlikuje in od načina zajemanja podatkov, ne glede na skupno dogovorjeno metodologijo². Kajti, tudi v tej omenjeni Madžarski raziskavi spet zasledimo podatek, da namenijo Slovenija za šport 2,134 % BDP, kar uvršča Slovenijo na prvo mesto med 22 državami, v katerih je bila raziskava opravljena (za primerjavo navajamo npr. Finsko z 0,9; Francijo z 1,7; Nemčijo 1,7, Madžarsko 0,071 ipd). Ne glede na mogočo nedorečeno metodologijo zbiranja podatkov in morda tako dobljene sporne rezultate posameznih mednarodnih primerjav lahko zaključimo, da Slovenije iz lastnih doslej znanih virov sredstev za šport ne bo povečevala. Prej je pričakovati zmanjšanje glede na velike obveznosti države in padec osebnega standarda nasploh. Velike razlike v BDP med posameznimi državami in vlaganja v šport so vzrok za očiten »beg« odličnih športnikov z vzhoda na zahod.

V zvezi s športnim denarjem kaže omeniti še največjo športno prireditev – poletne olimpijske igre, ki so skozi razvoj bistveno spremenile svojo vsebinsko in ekonomsko podobo. Prav olimpijske igre kažejo smer razvoja svetovnega vrhunškega športa iz političnih, ekonomskih, organizacijskih in športnih vidikov (Šugman 1997: 69-76 in Šugman 1999b: 92-111). Ta razvoj bomo prikazali skozi tri preseke treh predsednikov Mednarodnega olimpijskega komiteja (MOK), ko so bili v času svojega mandata še na »svojih« zadnjih olimpijskih igrah (OI) kot predsedniki MOK.

P. Coubertin (1896–1925) je gradil olimpizem na pedagoško-vzgojnih vidikih. Na OI leta 1924 v Parizu je bilo 44 nacionalnih olimpijskih komitejev (NOK) in 2972 športnikov; A. Brundage (1952–1972) je gradil svoj odnos do olimpizma na čistem amaterizmu in popolni neodvisnosti MOK od mednarodnih športnih federacij. Na OI leta 1972 v Münchnu je nastopilo 121 NOK in 7121 športnikov; J.A. Samaranch (1980–2002) pa je uveljavil celovit tržni odnos in zahtevo po nastopanju športnikov na igrah ne glede na njihov status: amater-profesionalec. Na OI leta 2000 v Sydneyu je bilo prisotnih že 199 NOK in 10.651 športnikov. Število NOK na igrah se je od 1924 do 2000 povečalo za 4,5 krat, število športnikov pa za 3,6 krat. Podatki kažejo

² Metodologija zajemanja podatkov o denarju v posameznih državah, ne glede na dogovorjena merila, so lahko sporna. Omeniti kaže, da avtorji v slovenskih raziskavah zajemajo denar za šport iz vseh virov in namenov. V Zahodni Evropi pa se predvsem investicije in izdatki za vzdrževanje objektov in naprav prikazujejo med sredstvi komunalnih skupnosti, ker so vsaj večji objekti v njihovem lastništvu oz. upravljanju. Enako velja seveda tudi za »športno dejavnost« v vojski, policiji, šolstvu, turizmu ipd. In prav zaradi metodologije zajemanja podatkov so globalni podatki za šport v posameznih državah tako različni.

že prej nakazane razvojne poti olimpizma. Vendar je treba poudariti, da so igre najdražja športna prireditev na svetu (morda najdražja od vseh prireditev na svetu). Za primer navedimo, da je Grčija za OI leta 2004 v Atenah vložila 1,9 (Atene 2004) milijarde evrov (brez sredstev za infrastrukturo v Atenah samih: ceste, letališče, hoteli ipd), kar predstavlja več kot 1,7 kratno vrednost proračuna Republike Slovenije za leto 2004. »A lot of money,« bi rekli Angleži. In kaj je bolj globalnega na tem svetu, kot je šport, kot so olimpijske igre? Vendar zaradi nemirnega sveta (vojn in lakote) pomenijo danes igre predvsem posel in politični prestiž, saj se organizatorji z vsemi sredstvi (včasih na robu dovoljenih) še vedno trudijo pridobiti organizacijo te manifestacije. Nihče pa nikoli ne bo vedel, kakšna sredstva so bila dejansko vložena v Atenah za varnost športnikov, obiskovalcev in prireditve same. In dilema: ali ima to še smisel; ali ne bi kazalo (vsaj začasno) bistveno spremeniti program in organizacijo iger?

Organiziranost društvene športne sfere

V mednarodnih športnih dokumentih vladnih institucij, ki so jih sprejemale najrazličnejše globalne mednarodne organizacije (OZN, UNESCO, SE ipd.), se šele v letu 2000 pojavi pomembna vsebinska opredelitev do društvene športne organiziranosti. Ta opredelitev je bila nujno potrebna, ker je bila v zadnjih dvajsetih letih v vseh dokumentih državnih organov predvsem poudarjena vloga države na področju športa oz. je bila vloga in pomen vladnih športnih organov prevladujoč. V »Deklaraciji o specifičnih lastnostih športa in njegovi družbeni funkciji v Evropi« pa je prvič poudarjena podpora neodvisnosti športnih zvez in pravici, da se organizirajo v primernih organizacijskih oblikah. Poleg tega pa je na novo definirana vsebina športa »...šport je dejavnik integracije, vključevanja v družabno življenje, strpnosti, sprejemanja razlik in spoštovanja pravil. Ima pomembne kulturne in družbene funkcije... v svojih najširših okvirih je šport kot dejavnik predvsem kategorija civilne družbe, čeprav mu z namenom varstva in uveljavitve javnega interesa sodobne države namenjajo veliko pozornost...« (SEU Nica 2000)

Na področju organiziranosti društvene sfere same, ki nosi najtežji in najboljšežnejši del športa nasploh (uvodoma smo že omenili število društev in panožnih zvez v Sloveniji; tu pa zaradi razsežnosti problematike samo omenjamo še obstoj več kot 120 mednarodnih športnih federacij in številnih drugih globalnih asociacij) obstaja nekaj pomembnih vsebinsko/organizacijskih problemov. Problemi so se pričeli z združevanjem osrednjih športnih konfederacij/federacij z nacionalnimi olimpijskimi komiteji v eno skupno osrednjo (krovno) organizacijo.

Vendar je treba poudariti, da je vsebina dela obeh različna in v nekaterih državah strogo ločena. V načelu lahko zapišemo, da so osrednje nacionalne športne konfederacije predstavniki vsega organiziranega športa, nacionalni olimpijski komiteji pa predstavniki le olimpijskih športov. Z združevanjem obeh v eno organizacijo pa so ponekod nastale težave, ker sta po vsebini, organiziranosti in priznanju s strani mednarodnih zvez omenjeni organizaciji popolnoma različni. Slovenija je 1995 leta združila Športno zvezo Slovenije in Olimpijski komite Slovenije v eno krovno organizacijo Olimpijski komite Slovenije-Združenje športnih zvez in tako

poskušala z imenom razrešiti nastale vsebinske težave. Omenjeni zvezi do danes določenih težav še ni uspelo v celoti odpraviti in prav zaradi tega so mnoge republiške neolimpijske panožne zveze dokaj kritične do osrednje organizacije (ples, kegljanje, letalstvo, avtomoto ipd).

Kakšno je stanje obeh omenjenih organizacij danes v Evropi? Država, ki nikoli ni imela osrednje športne zveze in ne NOK je Vatikan (ima le Urad za šport in sedež v Komiteju za razvoj športa SE); države, ki nikoli niso imele osrednjih športnih zvez so Andora, Francija, Grčija, Italija, Liechtenstein, Luksemburg, Malta, Monako, Portugalska, San Marino, Španija (športno pomembne so le večje države) in države, v katerih sta se osrednja športna zveza in nacionalni olimpijski komite po 1991 letu združili v eno organizacijo so Hrvaška, Nizozemska, Norveška, Romunija in Slovenija (kot poslednja). Proces združevanja se je ustavil, ker je bilo ugotovljeno, da ima vendarle vsaka organizacija svojo specifično nalogo in bi bilo nadaljnje združevanje nesmiselno.

Dilemi, ki se ob tem v zvezi s krovno športno organizacijo prisotne, ne glede na ime, sta naslednji: (1) kako naj ena organizacija (zlasti v večjih državah) prevzame vse naloge športne konfederacije in olimpijskega komiteja in (2) ali v prihodnje, glede na trende preoblikovanja društev v podjetja (z znanimi lastniki) vključevati tudi take športne subjekte, ki niso »društva« v klasičnem pomenu besede. Pri tem kaže omeniti, da so v številnih državah profesionalni klubi, predvsem v kolektivnih panogah, prav tako ustanovljeni kot društva, kar jim omogoča posebna zakonodaja. Razrešitev »novega« stanja postavlja v ospredje mnoga vsebinska, ekonomska in pravna vprašanja, ki jih bodo športni subjekti v posameznih državah, in tudi v mednarodnem merilu, morali kmalu razrešiti. Z vključevanjem »kvazi društev«, ustanovljenih na podlagi zakona o gospodarskih družbah, v športne zveze in tekmovalne sisteme le-teh, bodo te športne federacije, osrednje ali krovne konfederacije ter končno tudi nacionalni olimpijski komiteji dobili popolnoma drugo pravno in vsebinsko obliko ter namen. Šport bo še bolj postal delo in posel, igrivost (ob motoriki, tekmi in fair playu), kot enem od klasičnih in bistvenih elementov športa, bo dobila popolnoma drugačen pomen.

Zaključek

Videz kaže, da je slovenski vrhunski šport v stalnem porastu. Če pa pogledamo stvari objektivno na podlagi raziskovalnih in strokovnih informacij, pa vidimo, da počasi drsi na mesto, ki mu po svojem kadrovskem potencialu in denarnem vložku v Evropi pripada. To velja še posebej za kolektivne športne panoge in, kar je še zlasti zaskrbljujoče, za Ljubljano.

Na področju športa se je ponudba v zadnjih letih za vse kakovostno bistveno izboljšala, vendar po kakovostnejših programih, ki so dražji, posega vedno manj Slovencev. Velika večina Slovencev se je »vrnila« na prvinske elemente te dejavnosti: pohode, izlete, teke v naravo, plavanje, trim ipd., poleg tega pa delež aktivnih v primerjavi med letoma 1997–2000 rahlo upada. (Petrović et al. 2001: 28-29).

Na drugi strani pa rezultati slovenskih vrhunskih športnikov v različnih panogah močno valovijo: enkrat so na vrhu športniki ene, drugič druge panoge. V neka-

terih panogah (plavanje, smučarski skoki, gimnastika, jadranje, veslanje, rokomet, alpsko smučanje, kolesarstvo ipd) imamo posamezne vrhunske športne ustvarjalce. Vsaka država potrebuje vrhunske športnike zaradi propagande športa (priliva mlajših kadrov), državne pomembnosti in mednarodne promocije, vendar ne za vsako ceno. Kajti vrednote športa so se v zadnjih desetih letih v svetu, posebej pa še pri nas, temeljito spremenile v t. i. društvenem športu in v športu nacionalnih reprezentanc.

Društveni šport, še posebej v kolektivnih igrah, je danes na »trgu.« Menedžerji skoraj vseh moštvenih panog (nogomet, košarka, rokomet, odbojka, hokej na ledu ipd) izbirajo igralce za »svoja« moštva širom po svetu. Evropski trendi gredo v smer enega izmed sprejetih temeljnih načel EU: prosti pretok delovne sile, kar dejansko igralci so. V športu se to načelo uresničuje tako rekoč sleherni dan. V slovenskih klubih igrajo tujci iz najrazličnejših držav, zlasti vzhodnoevropskih. Obstajajo panoge, v katerih je v vrhunskem izseku že zelo malo Slovencev. Seveda je tako tudi v drugih evropskih državah. Ker so ti športni »obrati« profesionalni in njihovo financiranje sloni predvsem ali skoraj v celoti na sponzorskih sredstvih gospodarskih družb – ki vidijo vlaganja v ta šport kot svoj ekonomsko/propagandni učinek – je z vidika športa in gledalcev tak šport (športna prireditve) postal pravi spektakl. Če bodo gospodarske družbe, še ob morebitni minimalni podpori države (če sploh), tudi v prihodnje videle svoje ekonomske koristi, potem bodo tak šport podpirale. Na tem segmentu smo se v celoti približali odnosom v »razviti Evropi.« In zato bodo nakazane dileme v uvodnih poglavjih (država, denar, zakonodaja in organiziranost) morale tudi pri nas hitreje razrešiti vladni športni organi in nevladne športne organizacije skupaj.

Drugo pa je vprašanje nacionalnih reprezentanc in prehitrega dodeljevanja državljanstva tujcem; nekatere panoge s tem izgubljajo našo nacionalno identiteto. Združena Evropa v športu niso ZDA; za ZDA nastopajo športniki enotno ne glede na njihovo posamezno državo. V Združeni Evropi bodo (vsaj tako je zasnovana) še vedno nastopali športniki za svoje države in ne za »neko Združeno Evropo.« Slabitev ali celo izguba nacionalne identitete bi bila za dolgoročno usmeritev slovenskega športa, predvsem zaradi manjšega vlaganja v vzgojo lastnih (mladih) kadrov, lahko pogubna. In nič se ni treba čuditi, če je mogoče slišati s strani trenerjev in menedžerjev »...kaj bom vzgajal mlade, če lahko takoj kupim narejenega igralca v tujini.«

Športni delavci se morajo zavedati, da je slovenski šport zdrsnil na raven, ki je lahko izjemno problematična. (1) Prvo je vprašanje vpliva političnih strank in usmerjanja športa po njihovi meri, ki se že kaže na različnih ravneh in področjih, posebej na državni, kjer je promocija strankarske politike prek športa najmočnejša in (2) postavitev nam nekega tujega sistema z zakonom o športu, ki smo ga oživili in je v nekaterih delih močno podoben modelu športa v času realsocializma. To oceno lahko damo na podlagi zaposlovanja športnikov v službah različnih državnih organov, glede na kopico novih državnih organov (med katerimi je zlasti t. i. Strokovni svet pri Vladi Republike Slovenije kot unikum v Evropi) in financiranja letih s strani javnih financ, nadalje so prisotni najrazličnejši državni registri, ki so tipični za področja javnih služb ipd. To kaže, da se nismo otesli podržavljanja špor-

ta realsocializma, ampak ga celo nadgrajujemo. Tako smo oblikovali »svoj« model, ki ga v Evropi ne bomo našli. Zato se je vredno spomniti misli bivšega kanclerja ZR Nemčije Helmuta Schmidta o subsidiarnosti med državo in organizirano športno sfero, ki jo je opisal z drugimi besedami in s tem dal politično usmeritev športa v Nemčiji po OI v Münchnu 1972 za naslednje obdobje: »Športa ne bomo niti podružbili niti podpržavili. Drugega ne želimo, pa tudi prvega ne bomo pozdravili.« (Schmid 1976).

Bistveno za perspektivo slovenskega športa v združeni Evropi je ohraniti in izboljšati nacionalno indentiteto športa na vseh ravneh. To pa lahko doseženo le: (1) če bomo še naprej največjo pozornost namenili reprezentancam s slovenskimi športniki/igralci, (2) če bomo tudi z državnimi sredstvi še naprej podpirali resnično vrhunsko športno ustvarjalnost (ki je neprecenljiva za generiranje novih in mlajših potencialov), (3) če bomo jasno potegnili ločnico med množico profesionalcev (največkrat s poprečno oz. nizko kakovostjo) in profesionalcev vrhunske ustvarjalnosti, ki jo bo treba v prihodnje plačati po evropskih merilih, (4) če bomo večjo pozornost namenili šolanju in stalnemu strokovnemu izpopolnjevanju kadrov vseh profilov, (5) če bomo mednarodno odprti v šolanju strokovnjakov in v raziskovalnem delu in (7) če bomo v celoti izboljšali športno infrastrukturo v skladu z evropskimi standardi, ki je danes v Sloveniji verjetno najslabša med vsemi novimi članicami EU.

LITERATURA

- AJPES 2005 – Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve. Centrala Ljubljana, Sektor za registracije in evidence, Ljubljana.
- Atene 2004: <http://athens2004.com/en/BisinezsOpportunities>
- Andreff, Wladimir (1996). Economic environment of sport. A comparison between western Europe and Hungary. *European Journal for Sport Management*, vol. 2, nr. 2.
- Bednarik, Jakob, Simoneti Marko, Kolenc Marko, Šugman Rajko (2000). Analiza organiziranosti in financiranja slovenskih športnih organizacij. Nekatere značilnosti financiranja v slovenskih športnih organizacijah v letu 1998. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Cerny, Philip G. (1990): *The changing architecture of Politics*. Sage, Publications, London.
- Dahl, Robert A. (1984): *Polyarchy, Pluralism, and Scale*, *Scandinavian political studies*. Let. 7, št. 4.
- Deklaraciji o specifičnih lastnostih športa in njegovi družbeni funkciji v Evropi. (2000). Svet Evropske unije, Nica.
- Deklaracija o športu (1997). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Mednarodni akti na področju športa, 1999, Ljubljana.
- Evropska lista o športu (1992). *Obvestila* 1993, 3. Športna zveza Slovenije, Ljubljana.
- Fink-Hafner, Danica: (1994): Raziskovanje policy omrežij. *Teorija in praksa*, 35, 5,
- Ilešič, Marko (1994). Razmerje med pravom in športom. V *Pravo in šport*, Ilešič Marko, Jagodic Tone (ur.). Olimpijski komite Slovenije, Ljubljana.
- Kocijančič, Janez (2004). *Evropsko pravo in šport*. V *Podjetje in delo*. Pravo in šport. Kocbek Marijan (ur.). GV Založba, Ljubljana.
- Kodeks etike v športu (1994). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Mednarodni akti na področju športa, 1999, Ljubljana.
- Konvencija o anti-dopingu (2004). *Reports on Compliance with the Anti-doping Convention*. Council of Europe, Strasbourg.

- Kotar, Mirjam (2002): Civilna družba: stare podobe, nova videnja. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Kristaly, Anita (2004): Sports financing in Europe 2004. Ministry of Children, Youth and Sports of Republic of Hungary, Budapest.
- Kustec Lipicer, Simona (2004): Dileme o poseganju države v civilno družbo: primer državne regulacije na področju dopinga v vrhunskem športu (projekt doktorske disertacije). FDV, Ljubljana.
- Lukšič, Igor (2003): Corporatism packaged in pluralist ideology: the case of Slovenia. *Communist and Post-Communist Studies*, št. 36.
- Manifest o športu mladih (1995). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Mednarodni akti na področju športa, 1999, Ljubljana.
- Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji. Ur.l. RS št. 24-1065/2000
- Obvestila, XI, 2005, št. 41. Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez, Ljubljana.
- Parons, Wayn (1999): *Public Policy. An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar.
- Petrovič, Krešimir, Ambrožič Franci, Bednarik Jakob, Berčič Herman, Sila Boris, Mojca Doupona Topič (2001). Športno rekreativna dejavnost v Sloveniji 2000. XLIX Šport, 3,
- Rizman, Rudi (2000): Teoretična razumevanja tranzicije k demokratizaciji. *Teorija in praksa*, let. 39, šte. 2.
- Schmidt, Helmut (1976): Koristno partnerstvo države in športa. Informativni bilten fizičke kulture, 4. Zavod za fizičko kulturo, Beograd.
- Špic informator. Letnik 4, šte. 4, 2004.
- Šugmana, Rajko, Žvan, Milan (1995): Conditions in Sport in European Countries: Differences between the East and the West before 1989, and Relationships between Governmental Sports Institutions and Non – Governmental Sports Organizations. V Mester, J., (ur). *Congress Proceedings Images of Sport in the World*. Deutsche Sporthochschule, Köln.
- Šugman, Rajko (1997): Zgodovina svetovnega in slovenskega športa. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Šugman, Rajko (1998a): Organiziranost športa doma in v svetu (II. izdaja). Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Šugman, Rajko (1998b): Slovenski šport v mednarodnem merilu po letu 1991. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Šugman, Rajko (1999a). Modeli športa v svetu in podražavljanje športa pri nas. V Stanje, odnosi in vrednote v slovenskem športu. Vest L. Aleš in Šugman Rajko (ur.). Olimpijski komite Slovenije, Ljubljana. str. 9-21.
- Šugman, Rajko (1999b): Prelomno obdobje slovenskega športa 1988–1994. Fakulteta za športa, Ljubljana.
- Šugman, Rajko, Bednarik Jakob, Kolarič Borut (2002). Športni menedžment. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- Zakon o društvih. Ur. l. RS, št. 60/95, 49/98 in 89/99.
- Zakon o igrah na srečo. Ur. l. RS št. 27/95.
- Zakon o javnih shodih in javnih prireditvah. Ur. l. RS št. 66/93.
- Zakon o lastninskem preoblikovanju loterije Slovenije. Ur. l. RS št. 44/96
- Zakon o športu, Ur. l. RS št. 22/98.
- Zakon o telesnokulturnih skupnosti. Ur. l. SRS, 20/73.
- Zupančič, M. Boštjan (1989): Svoboda združevanja. Magellan, Ljubljana.